

נהלי צה"ל בענין בישול נכרי

הרב בנימין מכלוף

חז"ל אסרו לאכול דבר מאכל שנתבשל ע"י גוי, בין שבישלו בביתו ובין שבישלו בבית ישראל, ובכלי ישראל, וכן נפסקה ההלכה בשו"ע¹: "דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת או לפרפרת שבישלו עו"ג אפילו בכלי ישראל ובבית ישראל אסור משום בישולי עובדי כוכבים" וכו'.

גדר בישולי עכו"ם:

דבר מאכל שהכשירו הגוי לאכילה ע"י בישול, אפילו בכלי כשר של ישראל, אסור באכילה, ואיסור זה **מדרבנן**.

ולמדו זאת חז"ל בגמרא²: "והשלקות מנהני מילי? א"ר חייא בר אבא. אמר ר' יוחנן, אמר קרא³: 'אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי' כמים. מה מים שלא נשתנו מברייתן ע"י האור, אף אוכל שלא נשתנה מברייתן ע"י האור: מידי אור כתיב, אלא דרבנן, וקרא קרא אסמכתא בעלמא".

רש"י פירש, וז"ל: "דרבנן" [שהאיסור עצמו גזרו רבנן] שלא יהיה ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה, ויאכילנו דבר טמא".

התוספות פירש וז"ל: "הטעם משום חתנות, שלא יתחתנו בנו עם בנותם".

הרמב"ם⁴ כתב:

"יש שם דברים אחרים שאסרו חכמים ואע"פ שאין לאיסורן עיקר מין התורה גזרו עליהן כדי להתרחק מן העכו"ם עד שלא יתעכבו בהן ישראל ויבואו לידי חותנות. ואלו הן: אסרו לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש לז"ן נסך. אסרו לאכול מפיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן".

1. יו"ד ס' קי"ג ס"א.

2. עבודה זרה ל"ה, וע"י שם מש"כ רש"י ד"ה והשלקות וכן שם הגמ' בדף ל"ז.

3. דברים ב' כ"ח.

4. הלכות מאכלות אסורות פי"ז ה"ט.

וכך נפסקה ההלכה בשו"ע⁵ שלקות שבישלם נוכרי אסורין. לא שנא אם בישלה נכרי בביתו או בישלם נכרי בבית ישראל (בכלים כשרים).

טעם איסור בישולי גויים

חז"ל אסרו בישולי גויים כיוון שרצו שלא נבוא לידי קירוב דעת איתם.

אם יבשל הגוי ויזמין את ישראל לאכול עימו (הגם שמדובר במאכל כשר למהדרין), יגרום הדבר לידי קירוב הדעת ביניהם וחתנות.

וכל זה כדי להבדילנו מן הגויים שלא נתערב איתם ונרגיל עצמנו עימם, שעל ידי זה יימשכו הלבבות ויקרבו דעתם אלו לאלו ויבואו חס ושלום לזנות אחריהם ולהתחתן עימם.

וכן נפסקה ההלכה:⁶ אסור לאכול מפת שאפה גוי, ואפילו במקום שאין חשש משום חתנות אסור לאכול מפתם ובישוליהם,⁷ וכן אפילו גויים שאינם עובדי עבודה זרה אסור לאכול מפתם,⁸ וגם גוי אשר אין לו בנים או בנות ואין חשש חותנות, מ"מ פתו אסורה.

כיוון שלא חילקו בכך חז"ל,⁹ ואפילו שאפה הגוי ליהודי **בביתו ובנוכחות היהודי ובכלי הכשרים, נאסר הלחם משום בישול גויים.**¹⁰

דעת התוספות¹¹ שגזרת בישולי גויים קדמה לגזרת הפת, שמעיקר ס"ל שרק בישול גויים שייך חותנות ולא הפת, שאין בזה קירוב כל כך. וחזרו וגזרו תלמידי ב"ש וב"ה גם על הפת, וכל זה מטעם חותנות. וי"א עוד טעם, שמא יתרגל היהודי לאכול מן התבשילים שלהם ויאכילוהו דבר טמא.¹²

* אסרו חז"ל לאכול פת שאפה הגוי משום חותנות,¹³ וחז"ל החמירו בבישולי גויים יותר מבאיסור פת עכו"ם.

5. יו"ד סי' קי"ג.

6. יו"ד סי' קי"ג.

7. שם, רמ"א בשם רשב"א.

8. מטה יהונתן שם שו"ע ובדכ"ת סק"ד.

9. ט"ז סק"א וש"ך סק"ב.

10. שו"ע סי' קי"ג סע"א.

11. ג"מ ע"ז ל"ז ע"ב.

12. עי' רש"י ע"ז ל"ח ע"א.

13. יו"ד סי' קי"ג סע"א.

פת שאפה נחתום גוי **למוכרה לאחרים**, כמוכן במקום שאין ישראל, **הקלו בה** חז"ל. ולמה? כיוון שאין בתבשיל עניין של 'חיי נפש' כמו שיש בפת. גם כאשר בישל גוי תבשיל בכוונה למוכרו לאחרים, התבשיל נאסר.

חז"ל אסרו בישולי גויים בשלושה תנאים:

- א. לא אסרו חז"ל אלא בדבר שאינו נאכל כמו שהוא חי ויש צורך להכשירו להיות ראוי למאכל ע"י בישול.
- ב. לא אסרו חז"ל אלא בדבר מאכל חשוב העולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת או לפרפרת. אבל דבר הנאכל כמו שהוא חי, אפילו הוא חשוב להעלות על שולחן מלכים, או שאינו נאכל על שולחן מלכים אפילו לא נאכל כמו שהוא חי, אין בו משום בישול גויים.
- ג. לא אסרו חז"ל אלא רק בדבר שנשתנה מברייתו ע"י הבישול.

הטעם שאסרו חז"ל רק בדבר העולה על שולחן מלכים הוא שאם יזמינו הגוי לסעודה שיש בה מאכל חשוב, ורגיל עצמו עימו ויבוא להתחתן בבתו, אך בדבר שאינו חשוב ואינו עולה על שולחן מלכים אין מזמינים עליו, ולכן אין גזרת חותנות שייך בזה.¹⁴

התרת הנאכל כמות שהוא חי:

יש הסוברים שכל הראוי לאוכלו כמות שהוא חי, אע"פ שאין בני אדם רגילים לאוכלו אלא מבושל, נקרא כמות שהוא חי. ויש סוברים שנאכל כמות שהוא חי נקרא דבר שבני אדם רגילים לאוכלו חי, ואף שאין עיקר אכילתו בכך.

לכן דבר הנאכל חי, כגון: מלפפון, עגבנייה, גזר, צנון, בצל וכד', וכן פירות האילן הנאכלים חיים – אם בישלם גוי, אין בהם איסור בישולי גויים ומותר לאוכלם.

התרת מה שלא נשתנה מברייתו ע"י האור

שלושה פירושים לדבר:

- א. הרשב"א¹⁵ כתב: "לא אסרו אלא מה שנשתנה ע"י האור מהכשר אכילתו כדבר שלא היה ראוי מעיקרא לאכילה והוכשר לאכילה ע"י האור". טעם זה זהה לטעם הנזכר בנאכל כמו שהוא חי, כמש"כ הפר"ח ס"ק א', ועל פי זה יש להסביר מדוע לא הוזכר שוב בפוסקים.

14. רש"י ג"מ חולין ל"ח.

15. בתו"ה בית ג-ז.

- ב. רש"י כתב: "ודעמיה דדבר שלא ניכר ההשתנות אחרי הבישול לא נאסר כלל אע"פ שמטעם אינו נאכל חי ועולה על שולחן מלכים. היה טעם לאוסרו כמו קליות וכיצא בו".¹⁶
- ג. המאירי כתב: "הינו שאי אפשר להחזירו לקדמותו, וקליות אפשר להחזירם לקדמותם ע"י שרייה".

הצורך שיהודי יניח את התבשיל על האש.

מר"ן הב"י בשו"ע כתב שאם היהודי הבעיר את התנור והגוי הניח המאכל, זה מועיל רק בפת, שאם הניח הגוי את הפת, ונאפתה כמובן לאחר שהיהודי הבעיר את התנור, הלחם מותר.

לעומת זאת, מצב זה אינו מועיל בתבשיל שבישלו גוי והיהודי הבעיר את התנור. לכן בתבשילים לא מועיל שהיהודי ידליק את התנור בלבד, אלא צריך שגם יניח את האוכל על התנור או האש (גז) במקום הראוי להתבשל לאחר שהובער התנור.

לפיכך הרוצה לבשל תבשיל במקום שעובדים שם גויים (אולמות, מסעדות, מפעלי מזון ומטבחי צה"ל), צריך שיהודי ידליק את האש ויניח את סיר האוכל על האש או בתוך התנור במקום הראוי להתבשל בו.¹⁷ ומרן הבא"ח כתב שאף בדיעבד שהיהודי לא הניח התבשיל על האש ורק הבעיר התנור, יש להחמיר שלא לאכול.

גוי שהכניס את האוכל לתוך תנור שאינו חם עדיין ואח"כ הישראל הדליק את התנור לבישול האוכל, גם כן לא מועיל לדעת מר"ן הב"י.

שיעור בישולי גויים

לא נאסר התבשיל אלא כשכל הבישול נעשה ע"י גוי, אבל אם היה תחילתו או סופו ע"י ישראל, מותר. וכאשר הגוי בישל וכבר בושל האוכל שהגיע להיות ראוי לאכילה 'כמאכל בן דורסאי', וסיים הנכרי את הבישול, לא מועיל שיוסיף היהודי לתקן ע"י הגסה או חיתוי בגחלים וכד'. המאכל נאסר עם גמר בישולו.¹⁸ ברם, אם האוכל עדיין לא הגיע לדרגת בישול של 'מאכל בן דורסאי', ובא ישראל והסירו מהאש ומיד ואח"כ החזירו, האוכל יהיה מותר.

16. להלכה הסכים לכך הש"ך בסק"א.

17. שו"ע ס"ז.

18. בכה"ח סק"ס מה שדן בזה.

לא אסרו חז"ל אלא כשהנכרי כיוון לשם בישול:

אסרו חז"ל בישול גויים רק אם נתכוון הנכרי לשם בישול, אבל אם אינו מתכוון לשם בישול, כגון שהסיק התנור לייבש בו כלים והיה בו בשר, ולא ידע שהוא שם ונצלה, או שחרך ראש גדי להסיר השערות ונצלו ראשי האוזניים שהם רכים עד שראויים לאכילה, מותר. וכל זאת למה? משום שלא כיוון לשם בישול.

אך אם כיוון לשם בישול, כגון שהסיק התנור לבשל בו והיה באש תחילה וניצלה, אע"פ שלא כיוון לזה הבשר, שהרי לא ידע שהוא שם – נאסר.

לפיכך אם ידע שהיה בתנור, אפילו חיממו לייבש בו כלי – אסור, חשש שמא כיוון גם לבשל בו.¹⁹

כלים שנעשה בהם בישול גוי

איסור בישול גויים הוא משום חתנות, ולמרות זאת כלים שבישל בהם גוי לפנינו דברים שעומדים בהגדרות של בישול גויים ויש בהם משום בישולי עכו"ם, הכלים נאסרים וצריכים הכשרה ע"י הגעלה, אף שבישל בהם הגוי מאכל כשר ואין איסור בלוע בכלי.²⁰ לכן כלים שנעשה בהם בישול גוי, יש להכשירם כדין כלים שנאסרו במאכל אסור.

בישול גויים כשישראל מסייע בו:

אסרו חז"ל מאכל משום בישולי גויים רק כאשר כל הבישול נעשה ע"י הנכרי. אבל אם היה תחילתו או סופו ע"י ישראל, מותר, ואין הבערת האש או הסקת התנור מועילות, אלא הנחת המאכל על האש דווקא. לפיכך, הרוצה לבשל בתנור של גויים, או להיעזר בבישול של גוי, צריך שישראל ייתן הסיר על התנור או על האש במקום הראוי להתבשל בו.²¹

יש הסוברים²² שאם ישראל הדליק התנור או האש או חיתה בגחלים ובישל הגוי עליהם, יהיה המאכל מותר.

אופן הבישול האוסר

בין בבישול בקדרה בין בצלי, כל שהכשירו הגוי לאכילה ע"י האור אסור, וה"ה בטיגון.

* במליחה, בכבישה ובעישון מותר. לפיכך דגים קטנים שכבשם גוי או מלחם עד שנעשו

19. שם בשו"ע.

20. שו"ע סעי' ל"ז.

21. ב"י בשו"ע ס"ז.

22. רמ"א שם בהגה.

ראויים לאכילה, מותרים, ואף בישראל אח"כ מותרים. יש הסוברים שבמליחה וכבישה אוסר, "מלוח כבישול דמיו".²³

שיעור הבישול האוסר:

בישול גוי שייאסר הוא עד כדי שיהא ראוי לאכילה כימאכל בן דורסאי' והוא שליש בישולו, ואע"פ שיגמרו ישראל,²⁴ אם בישלו ישראל כימאכל בן דורסאי' וסילקו ובא נכרי והחזירו וגמר בישולו, אין בזה משום בישול נכרי.²⁵

בישולי גויים בצה"ל:

ראשית יש לחלק את מטבחי צה"ל לכמה סוגים:

- א. מטבחי קצה: מוצבים, פילבוקסים, הגנ"שים.
- ב. מטבחים מבשלים: מרמת גדודים, חטיבות ומפקדות וכו'.
- ג. מטבחים מחממים: מרמת מפקדות ובסיסים עורפיים.

מטבחי קצה:

ישנו קושי רב לשמור על הכשרות בכלל במטבחי הקצה בצה"ל, כיוון שאין כוח אדם המוכשר לעבודת הכשרות בכל מוצב ומוצב, ובפרט בבישולי גויים שאין יכולת למערכת לבדוק אם כל עובדי המטבח הם גויים, שחלקם יוצאי חבר העמים, ודבר זה מצריך בדיקה מעמיקה.

דבר נפוץ לא פחות הוא שישנם חיילים מבני העדה הדרוזית, אחים לנשק, אשר מוסרים נפשם למען מדינת ישראל ומהם שנמצאים כטבחים במטבחים, דבר האסור ע"פ ההלכה.

במטבחים רבים במוצבים, בפילבוקסים, בהגנ"שים וכו' ישנה בעיה של בישולי גויים, וכיוצא מזה כמובן בעיית הכשרת כלים לאחר שנעשו בהם בישולי גויים (וכן בעיית בישול איסור של בשר וחלב וכד'). ברבים מן המקומות סומכים על דעת הרמ"א ורק מדליקים את האש ע"י ישראל הנמצא במקום. ברם, יש לדעת שהקפדה על כך אינה אפשרית במלואה, כיוון שאין חייל ממונה על כך באופן קבוע ואין מעקב ראוי אחר עבודות המטבח וממלא נגרמות תקלות רבות במטבחים.

23. ירושלמי שבת ס"א ה"ד.

24. רשב"א, תורת הבית הקצר, בית ג', שער ז' עמ' צ"ג. נפסק בשו"ע יו"ד ק"ג ט.

25. שו"ע יו"ד סימן ק"ג סעיף ח'.

מטבחים מבשלים

ישנם מטבחים מרמת פלוגה ועד רמת המפקדות אשר בהם ניתן לעמוד על בישול ישראל, כיוון ששם מצוי יותר טבח/ משגיח כשרותישראל אשר נמצא תדיר במטבח ויכול להיות שותף בהכנת האוכל וכמובן בהדלקת האש, שכל ישראל יכול להדליק את האש.

צריך לזכור את הגדודים של בני המיעוטים. כאשר הם תופסים קו באחד מן החטמ"רים ומחזיקים מוצבים, ישנם חיילים יהודים שנמצאים איתם במפקדה ובמוצבי הפלוגה, כגון תצפיתנים, חיילי שריון וכו', ששם ישנה בעיה של בישולי גויים, משום שהחיילים שאינם יהודים מבשלים במטבחים ובכך אוסרים את המאכלים ואת הכלים במוצב.

הפתרון הרצוי בכל מקום כזה הוא **למנות נאמן כשרות** שידליק לכל הפחות את האש כדי שבשעת הדחק יסמכו על דעת הרמ"א.

מטבחים מחממים

רוב המטבחים הנמצאים במחנות עורפיים ומקבלים אוכל מוכן מקייטרינג או מחברות הסעדה אשר שם כבר בושל האוכל ורק נותר לחממו ולהגיש לחיילים, לרוב לא תהיה בעיית בישולי גויים.

מוצרי המזון בצה"ל:

לא כל הפרוזוקטים או מוצרי המזון המגיעים למטבחים יוצרים בעיות של בישולי גויים, כיוון שחלקם כבר מבושלים כבישול של 'מאכל בן דורסאי', כגון שניצל, קציצות, קבב, צ'יפס מוכן, ירקות קפואים וכו'.

בישול גויים במיקרוגל

בהרבה בסיסים, מוצבים ועמדות תצפית ישנם פינות אוכל או מטבחונים שבהם חיילים רבים מחממים במיקרוגל כל מיני אוכלים.

בעיות כשרות רבות נגרמות כאשר החיילים מכניסים לחימום במיקרוגל כל מיני אוכלים, לפעמים בשרי וחלבי, לפעמים מאכלים לא כשרים שמקורם מחוץ לבסיס, ולא דואגים לכיסוי המאכל.

תבשיל שבושל ע"י גוי במיקרוגל, יש מקלים ומתירים, היות שהבישול במיקרוגל אינו בישול באש שאסרו חז"ל.²⁶ לעומתם יש מחמירים בזה ואוסרים.²⁷

26. מערכי לב עמ' תמ"ז.

27. שו"ת שבט הלוי חלק ח' ס' קפ"ה.

בישול גויים במערכות קיטור

ישנם מטבחים גדולים בצה"ל, כגון בחיל האוויר ובמפקדות רבות, שבהם קיימת מערכת קיטור ובה משתמשים לבישול.

תבשיל שבושל ע"י גוי במערכת קיטור – יש מקלים בזה (בבא"ח ש"ב פר' חוקת ס"ע כב' שכתב בעניין היתר בישול הסוכר ע"י גוי בשם ה'שם אריה' הטעם שזה אינו מתבשל באש, אלא בהבל, כמו שאמרו שאין במעושן איסור בישולי גויים). ויש אומרים שאסור משום בישולי גויים, ואם היהודי הבעיר את התנור המרתיח את דוד המים שממנו יוצא הקיטור, יש מתירים.²⁸

כל זה לפוסקים כדעת הרמ"א, אך לדעת הפוסקים כדעת מרן הבית יוסף היהודי חייב להניח את התבשיל בתוך הסיר המבושל במערכת קיטור.

בישול גוי בחום החשמל, פלטות וכו'

ישנם מוצבים בהר החרמון ובהר דוב שבהם משתמשים במערכות חשמל לבישול, משום שהגז קופא שם בחורף. במערכות אלו ישנה בעיית בישולי גויים. כאשר בישול גוי נעשה בחום חשמל כגון בתנורי חשמל, בכיריים חשמליות, על גבי פלטה חשמלית וכד', הוא אסור כבישול הנעשה על האש ממש.²⁹

לסיכום

בחלק מהמטבחים בצה"ל ישנה בעיית בישולי גויים. לכן ישנה חשיבות גדולה לדאוג ראשית לכח אדם מוכשר אשר יימצא במטבחים הקבועים והגדולים במחנות העורף ובמפקדות, ששם קל יותר להציב משגיחי כשרות, או לכל הפחות חייל נאמן כשרות.

במטבחים אשר בקצה, כגון בגזודים, מוצבים פלוגתיים או מחלקתיים וכד', יש לדאוג למזעור לחייל שיהיה נאמן כשרות, אשר לכל הפחות ידליק את האש בכל תחילת יום לצאת כדעת הרמ"א. ובמקום צורך גדול אך לא לכתחילה, חיילי צה"ל המשרתים במקומות שיש בהם טבחים גויים יכולים לסמוך על דעת הרמ"א רק בהדלקת האש ע"י ישראל, וזאת אף לאלו הנוהגים כמר"ן הב"י בכל הדברים להלכה.

28. כשרות ושבת במטבח המודרני, עמ' קסט-קעח.
29. כשרות ושבת במטבח המודרני, עמ' קסט-קעח חלק ד'.